

মঙ্গলবিষ্ণুরভূমিক ।

সঙ্গীতনাটক

রাজশ্রীগোহন ঠাকুর, মিউজিক ডাক্তার,
সি. আই. ই. সঙ্গীতশিল্পবিদ্যাসাগর, ইত্যাদি
কর্তৃক প্রণীত ।

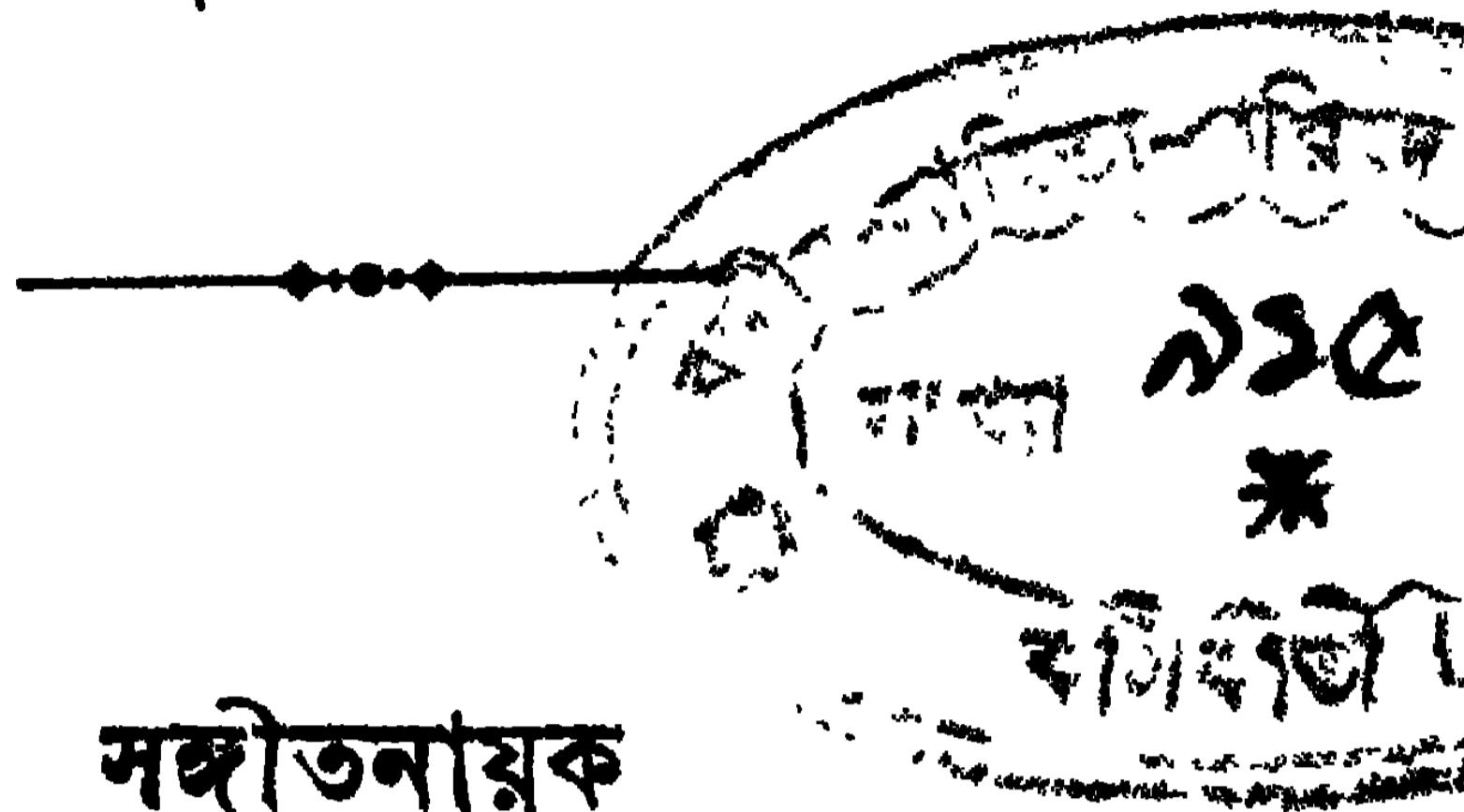
কলিকাতা ।

শ্রীযুক্ত ঈশ্বরচন্দ্র বসু কোং কর্তৃক বহুবার স্ব ২৪৯ সংখ্যক ভবনে
যোগ্যমূল্যে প্রকাশিত ও এন্টকার কর্তৃক প্রকাশিত ।

সন ১২৮৭ সাল ।

(All rights reserved.)

ରୂପାବିଷ୍ଣୁର-ବୃନ୍ଦକ ।

ମହିତନାୟକ

ରାଜଶ୍ରୀଶ୍ରୀରୀଙ୍କମୋହନ ଠାକୁର, ମିଡିଜିକ ଡାକ୍ତାର,
ସି, ଆଇ, ଈ, ମହିତଶିଳ୍ପବିଦ୍ୟାସାଗର, ଇତ୍ୟାଦି
କର୍ତ୍ତକ ପ୍ରଣୀତ ।

କଲିକାତା ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଉତ୍ସର୍ଚନ୍ଦ୍ର ବନ୍ଦୁ କୋଂ କର୍ତ୍ତକ ବହବାଜାରରୁ ୨୪୯ ସଂଖ୍ୟକ ତଥା
ଇନ୍ଦ୍ରାନ୍ଧୁପ ସନ୍ତୋଷ ମୁଦ୍ରିତ ଓ ଏକାକାର କର୍ତ୍ତକ ପ୍ରକାଶିତ ।

ମାର୍ଚ୍ଚ ୧୯୮୭ ମାଲ ।

(All rights reserved.)

ରୂପାବିଷ୍ଣୁର-ବୃଦ୍ଧକ

ରାଗିଣୀ କାନାଡା ।—ତାଳ ଚୌତାଳ ।

ହେ ଦେବ ପାକଶାସନ, କେ ଜାନେ ତବ ମହିମା, ତୁମି ହେ
ଶୁରନାୟକ ଚକ୍ରପାଣି-ଅଗ୍ରଜ, ଶୁନ୍ଦର ।

ଦୈତ୍ୟବଂଶଦର୍ପହାରୀ, ଅମରଗଣ-ଆନନ୍ଦକାରୀ,
ଶଚୀମାନସତମୋହର ଶୁଦ୍ଧା-ଆକର ।

ଅହେ ପୁରୁଣର, ସଙ୍କ ରଙ୍କ ନର, ସବେ ତବ କିନ୍ତୁ ;—
ସଦା ବିନତଭାବେ ତୋମାରି ସଶୋଭାନ୍,
କରଯେ ଗାନ୍ କିନ୍ତୁ ॥

ଅମରାବତୀ—ଇନ୍ଦ୍ରସନ ।

(ଶଚୀଦେବୀ ଶୁରରାଜ ଇନ୍ଦ୍ରେର ଅର୍ଦ୍ଧାମନେ ସମାପ୍ତୀନା ;
ଦେବର୍ଷି ନାରଦ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଆମନେ ଉପବିଷ୍ଟ ;
ଗଞ୍ଜର୍ବରାଜ ଚିତ୍ରଣେ ଅଦୂରେ
ଦଶ୍ତୀଯମାନ ।)

ଇନ୍ଦ୍ର । ତବେ ଅଦ୍ୟ କୋନକୁ ପ ନାଟ୍ୟାମୋଦି ହୋକ ନା ।
ପ୍ରିୟେ କି ବଳ ?

ଶଚୀ ! କ୍ରତି କି ନାଥ ; କିନ୍ତୁ ସେ ସେ ନାଟ୍ୟାଭିନୟ ପୁନଃ
ପୁନଃ ଦେଖା ହେଁଛେ, ତା ଦେଖେ ଆର ଚିତ୍ତ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ହୁହ ନା । କୋନ
ନବ୍ୟ ପ୍ରଣାଲୀର ଅଭିନୟ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହଲେ ପ୍ରୀତିକର ହତେ ପାରେ ।

ରମାବିକ୍ରାର-ବୁନ୍ଦକ ।

ଇତ୍ତାଙ୍କ ନବ୍ୟ ପ୍ରଗାଲୀର ନାଟ୍ୟମୋଦ କି ହତେ ପାରେ ? ଦେବର୍ଷି,
ଆପଣି ଅତି ସୁବିଜ୍ଞ, ସର୍ବଶାସ୍ତ୍ର ବିଶ୍ଵାରଦ, ବଲୁନ ଦେଖି ଏମନ
ପ୍ରେକରଣ କି ଆଛେ ଯା ମହିଷୀ ଦର୍ଶନ କରେନ ନାହିଁ ।

ନାରଦ । (ଚିନ୍ତା କରିଯା) ଦେବି କି ବୁନ୍ଦକାତିନଙ୍ଗ ଦର୍ଶନ
କରେଛେନ ?

ଶତୀ । ବୁନ୍ଦକ ଆବାର କି ?

ନାରଦ । ଯେ ନାଟ୍ୟ ବହୁ ବିଷରେର ପ୍ରସଙ୍ଗ ଥାକେ, ଯାତେ ନାନା
ଜ୍ଞାତିର କାର୍ଯ୍ୟ ଏକକାଳେ ପ୍ରେଦର୍ଶିତ ହୁଏ, ଏବଂ ଯାର ଅକ୍ଷ ସଂଖ୍ୟାର
ନିଯମ ନାହିଁ, ତାକେଇ ବୁନ୍ଦକ ବଲେ । ଆମାର ବିବେଚନାଯ ଆଦ୍ୟ
ରମାବିକ୍ରାର-ବୁନ୍ଦକ ପ୍ରେଦର୍ଶିତ ହଲେ ଇତ୍ତାଙ୍କର ମନୋରଙ୍ଗନ ହତେ
ପାରିବେ, ଏବଂ ଦେବରାଜେର ପ୍ରୀତିଲାଭ ହବେ ।

ଶତୀ । ରମାବିକ୍ରାର ଆମି କଥନଙ୍କ ଦେଖି ନାହିଁ । ନାଥ, ଆଦ୍ୟ
ତାମଙ୍କ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।

ଇତ୍ତ । ହଁ ପ୍ରିୟେ, ତାହି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବଟେ । (ନାରଦେର ପ୍ରତି) ଦେବର୍ଷି,
ତବେ କୋନ୍ କୋନ୍ ପ୍ରେକରଣ ଆଦ୍ୟ ଆବିଷ୍ଫୁତ ହବେ ତା ଚିତ୍ର-
ମେନକେ ବିଶେଷ କରେ ବଲେ ଦିନ ।

ନାରଦ । (ଚିତ୍ରମେନର ପ୍ରତି) ଦେଖ ଗନ୍ଧର୍ବରାଜ, ତୁମି ଅବଶ୍ୱ
ଜ୍ଞାନ ଯେ ସନ୍ଦ୍ରୀତ-ଶାସ୍ତ୍ରମତେ ରମ ଅଷ୍ଟବିର ; ଅର୍ଥାତ୍ ଶୃଙ୍ଗାର, ରୌଦ୍ର,
କରୁଣ, ବୀର, ବୀଭତ୍ସ, ଭରାନକ, ଅନ୍ତୁତ ଓ ହାସ୍ତ । ଯଦି ଶାତ୍ରକେ
କେଉଁ କେଉଁ ଏକଟୀ ରମ ବ'ଲେ ଥାକେନ ; କିନ୍ତୁ ବିଶେଷ ବିବେଚନା
କରିଲେ ତାହା ରମେର ମଧ୍ୟ ଗଣ୍ୟ ହୁଏ ନା । ଏହି ଅଷ୍ଟ ରମେର
ଅପୂର୍ବ ଉଦାହରଣ ବାଣୀକି ଓ ବେଦବ୍ୟାସ-ପ୍ରଣୀତ ଯେ ଯେ ଅନୁପମ
ମହାକାବ୍ୟ ଆଛେ, ତାତେଇ ଅନାମାସେ ପ୍ରାପ୍ତ ହତେ ପାରିବେ ।

ରମାବିକାର-ସ୍ଵନ୍ଦକ ।

ଚିତ୍ର । ଦେବର୍ଷି, କୋନ୍ ରମେର କାର୍ଯ୍ୟମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇଥା
ଆପନାର ଅଭିପ୍ରେତ, ଅହୁମତି କରନ ।

ନାହିଁ । (ଚିତ୍ତା କରିଯା)ହଁ ! ଦେଖ, ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣର ରାମଲୀଳା ,
ଶୃଙ୍ଗାରରମେର କାର୍ଯ୍ୟମୂର୍ତ୍ତି ; ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରେର ଧ୍ୟାନଭଞ୍ଜ ରୌଦ୍ରରମେର କାର୍ଯ୍ୟ-
ମୂର୍ତ୍ତି ; ସୀତାର ବନବାସ କରୁଗରମେର କାର୍ଯ୍ୟମୂର୍ତ୍ତି ; ଭୀମକର୍ତ୍ତକ ଦୁଃଖ-
ମନ-ବଧ ବୀରରମେର କାର୍ଯ୍ୟମୂର୍ତ୍ତି ; କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରେର ନିରୁତ ରଣହଲେ
ରାଜ୍ମୀର ଶବଭଞ୍ଜନ ବୀଭତ୍ସରମେର କାର୍ଯ୍ୟମୂର୍ତ୍ତି ; ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ-ବଧ
ଭରାନକରମେର କାର୍ଯ୍ୟମୂର୍ତ୍ତି ; ଅହଲ୍ୟାର ପାଷାଣ ହତେ ପୂର୍ବଦେହପ୍ରାପ୍ତି
ଅମୃତ ରମେର କାର୍ଯ୍ୟମୂର୍ତ୍ତି ; ଏବଂ କାଳନେମିର ଲକ୍ଷା ବିଭାଗେର କଳନା
ହାସ୍ୟରମେର କାର୍ଯ୍ୟମୂର୍ତ୍ତି । ଏହି କ୍ଷେତ୍ରେ ଏକାକ୍ରମ ଅନ୍ୟ ଶୁଚାକୁରାପେ
ଅଭିନୀତ ହ'ଲେଇ ଏକ କାଳେ ସକଳ ରମେର ମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରକାଶିତ ହବେ,
ଏବଂ ଏତାଦୁଃ ଅଭିନୟ ସେ ଅତି ଶ୍ରୀତିକର ହବେ, ତାର ଆମ
ମଂଶୟ ନାହିଁ ।

ଇନ୍ଦ୍ର । କେମନ ଚିତ୍ରିତେ, ଦେବର୍ଷିର ଅଭିପ୍ରାୟ ଏଥିନ ସମଗ୍ର
ଅବଗତ ହ'ଲେତୋ ?

ଚିତ୍ର । ଆଜ୍ଞା ହଁ, ଦେବରାଜ ।

ଇନ୍ଦ୍ର । ତବେ ତୁମି ବାଓ, ଅତି ସତ୍ତର ଅଭିନେତାଦେର ସଥାକ୍ରମେ
ଶୁଣିଜିତ ହ'ରେ ଲନ୍ଦନବନେର ନାଟ୍ୟଭୂମିତେ ଆସିବେ ।
ଆମରା ତ୍ରୈପାର୍ଶ୍ଵବତ୍ତୌ ପାରିଜାତ ନିକୁଞ୍ଜ ହତେ ଅଭିନୟ ଦର୍ଶନ
କରିବୋ ।

ଚିତ୍ର । ସେ ଆଜ୍ଞା, ଅଭିନେତାରୀ ଅବିଲମ୍ବେଇ ସଜ୍ଜିତ ହ'ରେ
ଆସିବେ ।

[ପ୍ରଶାନ୍ ।

ରସାବିକାର-ହଳକ ।

ନାରଦ । ମର୍ତ୍ତ୍ୟଲୋକେର କାର୍ଯ୍ୟାଭିନୟ ଦର୍ଶନେ ଯେ ଈଜ୍ଞାଣୀର ଚିତ୍ତ ପ୍ରୀତିପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ହବେ ତାର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ବିଶେଷତଃ ଗନ୍ଧର୍ବ ଓ ଅମ୍ବରାଗନ ସଙ୍ଗୀତ ଓ ନାଟ୍ୟାଭିନୟ ବ୍ୟାପାରେ ଅତି ଅଭିଜ୍ଞ ଓ ନିପୁଣ । ତା ଆର ବିଲମ୍ବେ ପ୍ରୟୋଜନ କି ? ଗନ୍ଧର୍ବଗନ ନାଟ୍ୟାଭିନୟ କାର୍ଯ୍ୟ ବିଲକ୍ଷଣ ଉତ୍ସପର । ତୀରା ସହିନ୍ଦ୍ରିୟ ନାଟ୍ୟଭୂମିତେ ଆସିବେନ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଈଜ୍ଞ । ହଁ, ତବେ ଚଲୁନ, ଆମରା ପାରିଜାତ ନିକୁଞ୍ଜେ ଗମନ କରି, ତଥା ହ'ତେଇ ଅଭିନୟ ଦର୍ଶନ କରା ଯାବେ ।

[ସକଳେର ପ୍ରଶ୍ନା ।

ବସନ୍ତିକା ପତମ ।

শূঙ্গাররসের কার্য্যমূর্তি ।

রাগিণী বেহুগ ।—তাল একতালা ।

অহে রসরাজ, ছিছি হেন কাজ,
সাজে কি তোমারে হরি ।

কুলনাশা বাঁশী শুনি শ্রবণে, কুলনারী হয়ে নিঃশক্ত মনে,
নিশিতে ধাইয়ে আইলাম বনে,
কুললাজ পরিহরি ।

তার প্রতিফল, দিলে হরি ভাল, এতেক বিলম্ব করি,
এখন ছল, ছাড়ি কুঞ্জে চল, নাথে করেতে ধরি ;—
অন্তর মাঝে পশি অনঙ্গ, দাহন করিছে হৃদয় অঙ্গ,
রাখ রাখ প্রাণ হে ত্রিভঙ্গ, উহু উহু মরি মরি ॥

শ্রীরামাবনের নিধুবন ।

(গোপিকাগণের প্রকাশ ।)

প্রথমা । কৈ সখি, কৈ সে চিকণ কাল কোথায় ?
দ্বিতীয়া । কি জানি সখি, আমি তো কদমতলা পর্যন্ত
অব্রেষণ করে এলেম, কোথায়ও দেখা পেলেম না ।
তৃতীয়া । তাই তো, নাথ গেলেন কোথায় ? আমি বন,
উপবন, গিরিদরি, নদনদী, নদী-পুলিন পর্যন্ত দেখে এলেম,
কোন সক্ষানই পেলেম না ।

ରସାବିକାର-ହଳକ ।

ପ୍ରଥମା । ଭାଲ ସଥି, ତୀର ପଦଚିହ୍ନ କୋଥାଓ ଦେଖିତେ ପେଲେ ନା ?

ତୃତୀୟା । ବନେର ଏକଶାନେ ଏକବାର ତୀର ପଦଚିହ୍ନ ଦେଖିଛିଲାମ । ସେ ଯେ ତୀରଇ ପଦାକ୍ଷ ତାର ନାହିଁ ; ଅବିକଳ ସେଇ ଖଜ, ବଜ୍ର, ଅଙ୍ଗୁଷ୍ଠ, ପଞ୍ଚ, ଯବ ଦେଖିଲେମ, କିନ୍ତୁ ଦେଖିତେ ଦେଖିତେ କିଛୁ ଦୂର ଗେଲେ ପର ଆର କୋନ ଚିହ୍ନ ଦେଖିତେ ପେଲେମ ନା । ଭାଲ ସଥି, କାଳାଟ୍ଚାଦେର ପଦଚିହ୍ନର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମଧ୍ୟ ମଧ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଏକଟୀ ହକୋମିଲ ପଦାକ୍ଷ ଦେଖିଲେମ କେନ ବଳ ଦେଖି ? ଯେନ କୋନ ରମଣୀର ପଦଚିହ୍ନ ବୋଧ ହ'ଲ ।

ପ୍ରଥମା । ତବେ ତୀର ପ୍ରେସିରଇ ପଦଚିହ୍ନ ହବେ । ବୋଧ କରି ସେ ରମଣୀର ପଦତଳେ ବେଦନା ହେଉଥାତେ ରସମୟ ମଧ୍ୟ ମଧ୍ୟ ତାକେ ଆପନାର କ୍ଷକ୍ଷେ ବହନ କ'ରେ ଥାକ୍ରବେନ ।

ତୃତୀୟା । ତାଇ ହବେ, ଠିକ ବଲେଚ ।

ଚତୁର୍ଥୀ । ଯା ହୋକ, ବୋଧ ହଚେ ଜୀବିତନାଥ ଆମାଦେର ପ୍ରତା-
ରଣା କରୁଲେନ, ଦେଖା ବୁଝି ଦିଲେନ ନା ।

ପଞ୍ଚମୀ । ସେ କି ସଥି, ଯଦି ଦେଖା ଦିବେନ ନା ତବେ ମୋହନ
ମୁଖନୀରବେ ଏ ଅବଳା ମରଲା କୁଳବାଲାଗଣେର ମନ କେନ ଆକର୍ଷଣ
କରୁଲେନ ? ଆମି ଯେ ଗୁରୁଜନେର ତିରଙ୍ଗାରେର ଭାବ ନା କ'ରେ
ଏସେଚି ।

ସତ୍ତି । ସଥି, ଆମି ଯେ ସ୍ଵାମୀକେ ପ୍ରେତାରଣା କରେ ଏଲେମ ।

ସତ୍ତମୀ । ଆମି ସଞ୍ଚାନକେ ତମ ଦିଇ ନାହିଁ, ସେ କାହିଁଚାହେ ।

ଅଷ୍ଟମୀ । ସେ ଶର୍ଟ ଲଙ୍ଘଟ କୋଥା ପାଲାବେ ? ତାକେ ଏକବାର
ପେଲେ ବାହ୍ନପାଶେ ବନ୍ଦ କ'ରେ ଛଦ୍ମ-କାରାଗାରେ ଝନ୍ଦ କ'ରୁବୋ ।

ରସାବିକାର-ବ୍ୟନ୍ଦକ ।

(ସହାସ୍ତ୍ରବଦନେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣର ପ୍ରବେଶ ।)

ଗୋପିକାଗଣ । (ଆହ୍ଲାଦେ) ଏହି ସେ, ଏହି ସେ ନିର୍ଜଳ ଏମେଚେ ।
(ସମ୍ଭବ ସକଳେ ଗିଯା ଧାରଣ ଓ ତୃପ୍ତି ଜୀବିକ୍ଷେପ କଟାଇ ଆମି
ଶୁଭ୍ୟାବଳେଚ୍ଛୀ ।)

ପ୍ରଥମା । ହଁ ହେ, ରସରାଜ ! ତୋମାର ନିମିତ୍ତ ଆମରା
ସକଳ ପରିତ୍ୟାଗ କ'ରେ ଏହି ଅରଣ୍ୟ-ମଧ୍ୟେ ଏଲେମ, ତୁମି ଏତଙ୍କଣ
କୋଥା ଛିଲେ ?

ଦ୍ୱିତୀୟା । ମଦନମୋହନ, ତୁମି ଏକବାର ସ୍ଥିର ହ'ରେ ଠାଡ଼ାଓତ,
ତୋମାର ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ଆମି ଚିତ୍ତପଟେ ପ୍ରତିଫଳିତ କରେ ନିଇ ।
(ପଥ ଅବରୋଧନ ।)

ତୃତୀୟା । ସଥା, ଆମି ତୋମାର ଅବୈଷଣେ ଅନେକ ପରିଶ୍ରମ
କ'ରେଛି, ଏକ୍ଷଣେ ତୋମାକେ ଆଶ୍ରଯ କ'ରେ ଅଗ୍ରେ କିଞ୍ଚିତ ବିଶ୍ଵାସ
କରି । (କ୍ଷମ ଧାରଣ ।)

ଚତୁର୍ଥୀ । ଶ୍ରାମଶୁଲକ, ଆମାର ଏହି ପରୋଧର ଯୌବନରାଜ୍ୟର
ରାଜୀ, ତୁମି ପ୍ରଜା । ଏଥିନ ପ୍ରଜାର ନିକଟେ କର ଚାଲେ, ସହଜେ
ନା ପାଇ, ବାହପାଶେ ବନ୍ଦ କ'ରେ ଆଦ୍ୟ କ'ରିବେ । (କରଗ୍ରହଣ ।)

ପଞ୍ଚମୀ । ସଥା, ଅନେକ ପଥ ଏସେ ବଡ଼ ପିପାସା ହ'ରେଛେ, ଏଥିନ
ଏହି ଚାତକୀକେ ତୋମାର ଅଧିରଚନ୍ଦ୍ରର ଶୁଦ୍ଧାଦାନେ ପରିଭୃତ କର ।
(ଅଧିରପାନୋଦ୍ୟାଗ ।)

ବବନିକା ପତମ ।

ରୌଡ଼ରସେର କାର୍ଯ୍ୟମୂର୍ତ୍ତି ।

ରାଗିଣୀ ସାରପ୍ତୀ ।—ତାଳ ଝାପତାଳ ।

ରେ ଭାନ୍ତ ନୃପ-ଅଧିମ, ଯତେ ହୁଏ ବିଷୟେ, ଜ୍ଞାନ-
ଈକ୍ଷଣ ରହିତ ଏକେବାରେ ।

କେନ ରେ ଦୁର୍ମ୍ରତି ହୁୟେ ପ୍ରତିକୂଳ, କରିଲି ଆମାର
ଆଶା ନିର୍ମୂଳ, କାଳଫଣୀ ଧରିଲି ନିଜ କରେ ।

ମମ କୋପାନଳ ଶାନ୍ତି କରେ, ଇନ୍ଦ୍ର ହରିହର ଆଇଲେ
ମର୍ତ୍ତେ, ତାଦେରୋ ମାନ କବୁ ରହିବେ ନା ରେ ;—
କୁଣିକ-ନୃତ ଆମି ଆମାରେ ନାହିଁ ଜାନ, ବଲେତେ
ଯେ ଜନ ହଇଲ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଅଚିରାୟ
ପ୍ରତିଫଳ ଦିବ ତୋରେ ॥

ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରେ ତଥୋବନ ।

(ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ବୀରାସନେ ଉପବିଷ୍ଟ, ନିକଟେ ତିନଟି
ରୋକୁନ୍ଦ୍ୟମାନ ଦେବକନ୍ୟା ।)

ପ୍ରଥମା । ହା ଧାର୍ମିକଶ୍ରେଷ୍ଠ, ପରମଦୟାଲୁ ମହାରାଜ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର !
ତୁମି କୋଥାଯ ?

ଦ୍ୱିତୀୟା । ମହାରାଜ, ଦେଖ ଏସେ, ଏହି ଛରାଆ ଆମାଦିଗଙ୍କେ
ଏନେ ବନ୍ଦ କ'ରେ ରେଖେଚେ, ନରବଳି ଦେଯ ।

ତୃତୀୟା । ଦୟାସାଗର ମହାରାଜ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର କୋଥାଯ ? (ରୋହନ ।)

ମୂଲ୍ୟବିକାର-ମନ୍ଦିକ ।

(রাজা হরিষ্চন্দ্রের প্রবেশ ।)

রাজা । (আগমন করতঃ) কি হয়েছে, কি হয়েছে ? ভয় নাই, তয় নাই, আমি এসেছি । কে রে বুশংস কার্য আচ-
রণ করে ? (দেখিয়া) এই যে ! ওরে দুর্বালা, পাষণ, নরাধম !
তুই স্তীহত্যা ক'রতে উদ্যত হয়েছিস ? জানিস্কে এ শৃঙ্খবংশীয়
হরিশ্চন্দ্রের অধিকার ? আমি হরিশ্চন্দ্র, ভয়ান্তের অভয় প্রদানে
দীক্ষিত ; কাম্লনিক ধর্মধ্বংসে তৎপর ; আমার অধিকার মধ্যে
এই বুশংস কার্যের অনুষ্ঠান ? এই তোকে প্রতিফল দি ।
নিরপরাধা কন্যাদের বধ ক'রবি কি, তোকেই অস্ত্রে থও থও
করে অগ্নিকুণ্ডে নিষ্কেপ করি । তও, পাষণ ! বক্ষল পরিধান
করেছিস ? রুদ্রাক্ষ মাল্য গলায় দিছিস ? মন্ত্রকে জটা রেখে-
ছিস ? আবার চক্র মুদ্রিত ক'রে মন্ত্র সাধন কচিস ? এই তোকে
সংহার করি । (তাত্ত্ব আক্ষালন, বিশ্বামিত্রের ঘোগ ভঙ্গ ।)

বিশায়িক। (সত্ত্বাধে) কে রে, আমার ধ্যান তঙ্গ ক'রুলে ?

କନ୍ୟାତ୍ମକ । (ପରମାହଳାଦେ) ବେସ ହେଯେଛେ, ବେସ ହେଯେଛେ !
ମହାରାଜ ହରିଶ୍ଚକ୍ରେର ଜୟ ହୋକ । (ଅନୁର୍ଧ୍ଵାନ ।)

বিশ্বা । কে তুই ? (দেখিয়া) ওঃ ত্রিশঙ্খুর পুল হরিশচন্দ্র !
তা হরিশচন্দ্রই হ, হরিই হ, হরই হ, আর একাই হ, তোর
আর নিষ্ঠাৱ নাই ; আমাৱ ক্ৰোধানলেৱ শুষ্ককাঠি হ'য়েছিস ।
কিৎ ! এতবড় স্পৰ্কা ! আমি এখানে নিৰ্জনে ব'সে বিদ্যাত্মক
সিদ্ধ কচি, তুই নিৱপৰাথে আমাৱ মন্ত্ৰ বিঘ্ন কৱলি ? তপশ্চা ভঙ্গ
কৱলি ? তোৱ এতদূৰ অহকাৰ ! আজ তোৱ অহকাৰ চূৰ্ণ
ক'বুৰো । দুৱাহ্নাকে কিঙুপে প্ৰতিফল দি ? আমাৱ বামহন্ত

ରୂପବିକାର-ନାଟିକ ।

ଧରୁଃ ଶୁରଣ କ'ଚେ, ଦୁକ୍ଷିଣହଞ୍ଚ ଶାପ ଦିତେ ଉଦ୍ୟତ ହ'ଚେ ; “ଶାପା-
ଦପି ଶରାଦପି” ସାତେ ହୟ ଆଜ ଓ ର ଶାସନ କ'ରବୋ । (ପରିକର
ବନ୍ଧନ ଓ ଅତୀବ ବାହ୍ୟାକ୍ଷେତ୍ର, ପରେ ଚିତ୍ତା କରିଯା) ତାଇ
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ତପସ୍ୟା ଭଙ୍ଗକାରୀର ସେ ପଥ ବଳପର୍ମିତକ ମେଘାଦିଦେବ
ଦେଖାଇଯାଛେ, ଦେଇ ପଥେଇ ତୋକେ ପାଠାଇ ।

ବ୍ୟବନିକା ପତ୍ର ।

করুণসের কার্যমূর্তি ।

রাগিণী জয়জয়ন্তী ।—তাল আড়া ।

হায় রে দারুণ বিধি, এত কিরে ছিল মনে ।

জনমদুখিনী সীতার সুখ সহিল না প্রাণে ।

জগতেরি নাথ যিনি, ছিলাম তাঁরি আদরিণী,

আজি হয়ে অনাথিনী, আইলাম বনে ।

মিনতি করি বিধিরে, কৃপা করি অভাগীরে,

সতত প্রাণনাথেরে, রেখ রে কল্যাণে ।

থাকি যেখানে মেখানে, তাঁরি সুখ শুনি কাণে,

কিছু গণির না মনে এ সব বেদনে ।

ধরণী-নন্দিনী-হৃদে, সকলি সহিবে বিধে,

ভাবিব নাথের পদ, বসিয়ে নির্জনে ॥

বাল্মীকির তপোবন ।

(সীতা সহ লক্ষণ দণ্ডয়মান ।)

সীতা । লক্ষণ, এ তপোবন দর্শনে কোথা আমার মন প্রফুল্ল
হবে, তা না হ'য়ে অক্ষাৎ আমার চিত্ত এমন চক্র হ'ল কেন ?
আবার দক্ষিণ নয়ন স্পন্দন হ'চ্ছে, এর কারণ কি ? কোন
অনিষ্ট ঘট্টবে না কি ? প্রাণনাথ না জানি কেমন আছেন !
তাঁর সহবাস পরিত্যাগ ক'রে আমার এখানে আশা ভাল হয়

ରସାବିକାର-ବୁଲ୍ଦକ ।

ନାହି । ଅନ୍ତଃକରଣଟା ଅତ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟାକୁଳ ହ'ଲ । (ସଜଳନୟନେ) ଲକ୍ଷ୍ମଣ, ଆମାର ଏକ ଏକବାର ମନେ ହ'ଜେ ସେଇ ପ୍ରାଣେଶ୍ୱରକେ ଆର ଆମି ଦେଖିତେ ପାବ ନା ।

ଲକ୍ଷ୍ମଣ । (ଅଧୋବଦନ ହଇଯା ଦୀର୍ଘନିଶ୍ଚାସ ତ୍ୟାଗ ।)

ସୌତା । କେନ କେନ ? ତୁମି ଏମନ ବିଷଷ ହ'ଲେ କେନ ? କୋନ ଅମଙ୍ଗଳ ସଟିଛେ ନାକି ?—କିଛୁ ବ'ଲଚୋ ନା ଯେ ?

ଲକ୍ଷ୍ମ । ଦେବି, କି ବ'ଲବୋ ? (ସ୍ଵଗତ) ହା ବିଧାତଃ ! ଆମାର ଅଦୃଷ୍ଟେ ଏହି ଛିଲ ? ଏମନ ନିଷ୍ଠୁର ଆଦେଶଓ ପ୍ରତିପାଳନ କ'ରେ ହ'ଲ ? (ଶିରେ କରାଧାତ ।)

ସୌତା । ଲକ୍ଷ୍ମଣ, କେନ ତୁମି ଏମନ କାତର ହ'ଲେ ?—ବଲ ନା । ଜୀବିତେଶ୍ଵର ତୋ ଭାଲ ଆଚେନ ? (ଲକ୍ଷ୍ମେର ହଞ୍ଚ ଧାରଣ କରିଯା) ଲକ୍ଷ୍ମଣ, ତୁରାର ବଲ ; ତୋମାର ଭାବାନ୍ତର ଦେଖେ ଆମାର ମନେ ଆଶଙ୍କା ହ'ଜେ ।

ଲକ୍ଷ୍ମ । (ସ୍ଵଗତ) ଏ ନିମ୍ନାଳ୍ପଣ କଥା କେମନ କରେ ବଲି ? ନା ବ'ଲେଇ ବା କରି କି ? (ପ୍ରେକ୍ଷଣେ) ଦେବି, ଆପଣି ବହଦିନ ରାବଣେର ଗୃହେ ଏକ କିମ୍ବି ଛିଲେନ ବ'ଲେ ପ୍ରଜାବର୍ଗ ଆପନାର ସତୀ-ତ୍ଵେର ପ୍ରତି ସନ୍ଦେହ କରେ ; ମହାରାଜ ଏହି କଥା ହଞ୍ଚୁଥେର ନିକଟ ପ୍ରବନ୍ଧ କ'ରେ ଆପନାକେ——(ନୀରବ ।)

ସୌତା । କି ବଲ ନା, ଆମାକେ ପରିତ୍ୟାଗ କରେଛେନ ?

ଲକ୍ଷ୍ମ । ହଁ, ଦେବି ! ଆପନାକେ ଏହି ବାଞ୍ଚୀକିର ଆଶ୍ରମେ ପରିତ୍ୟାଗ କ'ରେ ସେତେ ଆମାକେ ଆଦେଶ କରେଛେନ ।

ସୌତା । (କ୍ଷଣକାଳ ହତ୍ସୁଦ୍ଧିର ନ୍ୟାୟ ଥାବିଯା) ଲକ୍ଷ୍ମଣ, ରଞ୍ଜନାଥ ତୋ କରୁଣାର ମାଗର, ତବେ କେନ ଏମନ ନିଷ୍ଠୁର କାର୍ଯ୍ୟ କର-

ରୂପାବିକ୍ଷାର-ବ୍ୟାଙ୍କ ।

ଲେନ ? କେନ ନିରପରାଧେ ଆମାକେ ପରିତ୍ୟାଗ କ'ରେ ଆମାର ନିଷ୍କଳକ୍ଷ ନାମ ଚିରଦିନେର ନିମିତ୍ତେ କଳକୁପେ ନିଷ୍କେପ କ'ରିଲେନ ? ତିନି କି ସେଇ ଲୋକାପବାଦ ସଥାର୍ଥି ବିଶ୍ୱାସ କରେଛେ ? ତେମନ ଉଠକଟ ଅଞ୍ଚି-ପରୀକ୍ଷାୟ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହଲେମ, ତବୁ କି ନାଥ ଆମାକେ ଅନତୀ ମନେ କରେଛେ ?—ନା, ନା, ଆମି ସେ ପତି-ଅମା ତା ନାଥ ଅବଶ୍ୟଇ ଜାନେନ ; ତବେ ସେ ଆମାକେ ବନବାସ ଦିଯ଼େଛେ, ସେ ବୋଧ କରି କେବଳ ପ୍ରଜାରଙ୍ଗନେର ନିମିତ୍ତ ।—ତା'ର ଦୋଷ କି ? ସକଳି ଆମାର ଅଦୃଷ୍ଟେର ଦୋଷ । (ଉପବେଶନ କରିଯା) ହାଯ, ହାଯ, ଆମାର ଅଦୃଷ୍ଟେ କି ଏତ ସନ୍ତ୍ରଣାଭୋଗ ଛିଲ ! ଆମାର ମତ ହଡ଼ଭାଗୀ କି ଜଗତେ ଆର ଆହେ ? ହାରେ ବିଧାତଃ ! ତୁଟ୍ଟ କି ଆମାକେ ଚିରଦୁଃଖିନୀ କରୁବାର ସଙ୍କଳନ କରେଛିଲି ? ଯାବ-ଜୀବନ ଆମାକେ ଯାରପର ନାହି କଷ୍ଟ ଦିଲି ? ଏକ ମୁହଁର୍ତ୍ତେର ନିମିତ୍ତ ଶୁଖ୍ସାଦ ଅଛୁଭବ କ'ତ୍ୟ ଦିଲି ନାହି ? ସଥନ ବ୍ୟାନାଥ ହରଧନୁଃ ଭଙ୍ଗ କ'ରେ ଆମାର ପାଣିଗ୍ରହଣ କରିଲେନ, ମନେ କରିଲେମ ଏଥନ ବୀର-ପତ୍ରୀ ହ'ଲେମ, କିଛୁଦିନ ପରେ ରାଜମହିମୀ ହବୋ, ଚିରଦିନେର ଜଗ୍ନ ଶୁଖୀ ହବୋ । ସେ ଆଶା ଦୂରେ ଗେଲ, ଜୀବିତେଶ୍ଵରେର ରାଜ୍ୟାଭିଷେକେର ଶୁଚନାମାତ୍ରେଇ ବନବାସେ ଗମନ କ'ତ୍ୟ ହଲୋ । ଭାଲ ତାହି ହଲୋ ହଲୋ, ନାଥେର ସହବାସେ ବନବାସେର କଷ୍ଟ ଓ କଷ୍ଟ ବୋଧ ହୟ ନାହି ; କୋନ କ୍ରମେ କାଳାତିପାତ କଛିଲାଗ ; ଇତିମଧ୍ୟେ ଅକ୍ଷ୍ମାଂ ହର୍ଦୀଙ୍କ ଦଶାନନ କପଟତା ମହକାରେ ଆମାର ପ୍ରାଣପତିର ଜ୍ଞଦୟ-ବନ୍ଧନ ଛିନ୍ନ କ'ରେ ଆମାକେ ହରଣ କ'ରେ ନିଜପୁରୀତେ ପ୍ରସ୍ଥାନ କ'ରିଲେ । ସେ ଲକ୍ଷାପୁରେ ମୃତ-କଲା ହ'ରେଛିଲେମ । ଉଃ ! ପ୍ରାଣନାଥେର ବିରହେ ସେ କି ଗର୍ଭାଙ୍ଗ

ରୂପାବିକାର-ବ୍ୟକ୍ତି ।

କଷ୍ଟ ହ'ରେଛିଲ ତା ଶୁରଣ ହ'ଲେ ଏଥନୋ ଜ୍ଞାନକଷ୍ଟ ହୁଯ । ସା ହୋକ,
ଆଗନାଥ ଆମାର ସେ କଷ୍ଟରେ ଦୂର କରେଛିଲେନ । ନାନାବିଧ କ୍ଲେଶ
ଭୋଗ କ'ରେ, ଶତ ଘୋଜନ ସମ୍ଭ୍ରୂଦ ବନ୍ଧନ କ'ରେ, ତୁମୁଳ ସମରେ ଦୁରାସ୍ତ୍ରା
ରାବଣକେ ପରାଜ୍ୟ ଓ ଧ୍ୱନି କ'ରେ ଆମାର ଉତ୍କାର ସାଧନ କରେ-
ଛିଲେନ । ଉତ୍କାରେର ପର ଆଗେଶ୍ଵରେର ସହିତ ସମାଗମ ହଲୋ,
ଚରିତାର୍ଥ ହଲେମ ; ଭାବଲେମ ବୁଝି ଏତଦିନେ ଆମାର ଦୁଃଖେର
ଅବସାନ ହଲୋ ; ଏଥିର କିଛିଦିନେର ଜନ୍ୟ ଆଗପତିର ମହାବାସେ
ସ୍ଵର୍ଗକୁ କାଳୟାପନ କରିବୋ । କିନ୍ତୁ ଏତ ସଙ୍କଳଣ ଦିଯେଓ ନିଷ୍ଠିତ
ବିଧିର ମେ ସନ୍ଧଳ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଯ ନାହିଁ, ତାକି ଆମି ଜାନି । ହା ହତ-
ବିଧି ! ତୋର ମନେ ଏହି ଛିଲ ? ଆବାର ଏହି ଅପାର ଦୁଃଖ-
ସାଗରେ ନିଷ୍କଳ୍ପ କ'ରିଲି ? ଯାବଜ୍ଜୀବନ ଏକକ ବନବାସ ବିଧାନ
କ'ରିଲି ? ହାଁ, ହାଁ, ହାଁ ! (କିଞ୍ଚିତ ଚିନ୍ତା କରିଯା) ଲକ୍ଷ୍ମଣ,
ଆମି ବନବାସେର ଭୟେ କାତର ହିଁ ନାହିଁ । ତୋମାଦେର ମଙ୍ଗେ ତୋ
ବହୁକାଳ ବନବାସ କ'ରେଛି ; ବନବାସେର କଷ୍ଟ ଅତି ସାମାନ୍ୟ ;
ଅତଏବ ଆମି ସେ ଚିନ୍ତା କରି ନାହିଁ । (ରୋଦନ କରିଯା)
ଆମି ଏଥିନ ଏହି ଭାବ୍ଚି, ଯେ ଏହି ଆଶ୍ରମବାସିନୀ ମୁନିକନ୍ୟାରୀ
ଯଥିନ ଆମାକେ ଜିଜ୍ଞାସା କ'ରିବେନ, ଯେ ରଘୁନାଥ ତୋମାକେ କି
ଅପରାଧେ ପରିତ୍ୟାଗ କରେଛେନ, ତଥିନ ଆମି ତୋଦେର କି ବଲ୍ବୋ ?
ଆମି ଯେ ନିରପରାଧୀ ତାକି ତୀରା ବିଶ୍ୱାସ କ'ରିବେନ ? ଆମି
ଅବଶ୍ୟକ କୋନ ଗୁରୁତର ଅପରାଧ କରେଛିଲେମ ତାହିଁ ରଘୁନାଥ
ଆମାକେ ପରିତ୍ୟାଗ କରେଛେନ, ଏହିଟା ତାରା ମନେ କରିବେନ । ହାଁ !
ହାଁ ! ଏକ ସାମାନ୍ୟ ଲଜ୍ଜାର ବିଷୟ ! ଆମି କେମନ କ'ରେ ତୋଦେର
କାହେ ମୁଖ ଦେଖାବ ? ଛି ଛି ! (ରୋଦନ କରିଯା) ଲକ୍ଷ୍ମଣ, କି

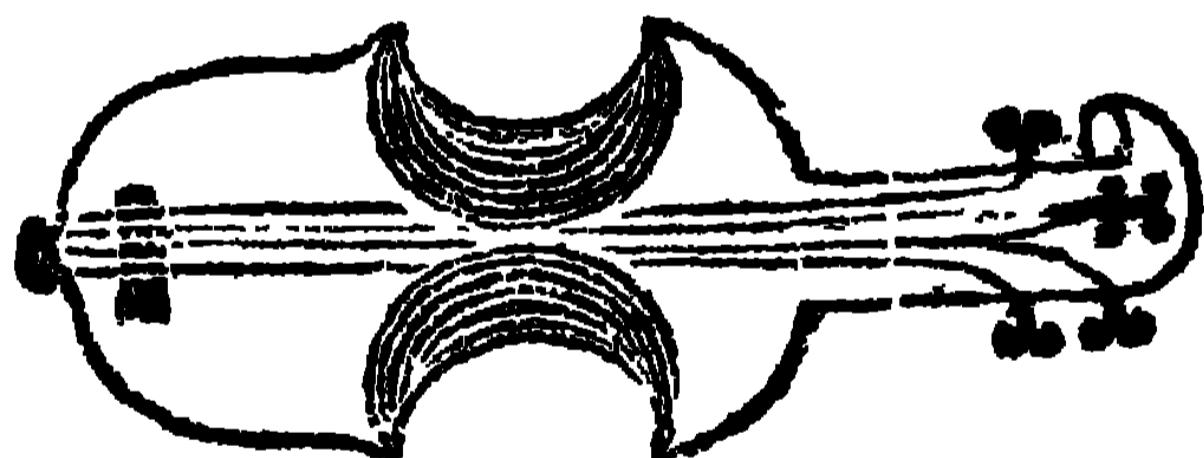
ରୂପାବିକ୍ଷାର-ମୂଲ୍ୟ ।

ବ'ଲ୍ବୋ ଆମାର ଉଦରେ ରଘୁକୁଳାଙ୍କୁର ରହେଛେ, ତା ନା ହଲେ, ଆମି
ଏଥିନି ଜାହୁବୀର ଜଲେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରୁଥେମ । (ଚିନ୍ତା କରିଯା)
ଆହା ! ଜୀବିତେଶ୍ଵର ଆମାକେ ସଙ୍କଷ୍ଟଲେ ଧାରଣ କ'ରେ ବଲେଛିଲେନ,
ପ୍ରିୟେ, ଆମି କର୍ତ୍ତେ ହାର ରାଖିଲେ, ପାଛେ ହାରେର ବ୍ୟବଧାନେ
ତୁମି ଆମାର ଜ୍ଞାନ ହ'ତେ କିଞ୍ଚିମାତ୍ର ଅନ୍ତର ହେଉ । ଆହା, ନାଥ
ଆମାକେ ଏତ ଭାଲ ବାସ୍ତେନ ! ଏଥିନ ଆମାକେ ବନବାସ ପାଠିଯେ
ପ୍ରାଣନାଥ ନା ଜୀବିତେ କାତର ହରେଛେନ, କାତ ବିଲାପ
ପରିତାପ କରେନ ! ହା ଜୀବିତେଶ୍ଵର ! ଆମାର ନିମିତ୍ତେ
ତୋମାର ମନେ କତଇ ବନ୍ଧୁ ହରେ ! (ଲଙ୍ଘନକେ ଅତ୍ୟନ୍ତ କାତର
ଦେଖିଯା) ଦେବର ଲଙ୍ଘନ, ଆମାର ନିମିତ୍ତ ଆର କାତର ହେଉ
ନା, ଆର ପରିତାପେର ଫଳ କି ? ଏଥିନ ତୁମି ଭୁରାୟ ରଘୁ-
ନାଥେର ନିକଟେ ଯାଓ, ସାତେ ତୁ ଶୋକ ନିବାରଣ ହୁଏ, ତାହିଁ
କରଗେ । ଦେଖୋ, ଯେନ ରଘୁନାଥକେ ତୁମି କଦାପି ଏକାକୀ ଥାକୁତେ
ଦିଓ ନା । ହେ ଲଙ୍ଘନ ! ଆମି ତୋମାକେ ଏଇ ମିନତି କରି ।
ଏକାକୀ ଥାକୁଲେ ତୁ ଚିନ୍ତ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଚଞ୍ଚଳ ହେବେ, ଆର
କି ଜାନି କୋନ ପୀଡ଼ା ଉପସ୍ଥିତ ହ'ତେ ପାରିବେ । ଆର
ଦେଖ, ତୁ ଆମାର ପ୍ରଣାମ ଜାନିବୁ, ଆର ବ'ଲୋ, ଯେ
ତିନି ଆମାକେ ଅଧୋଧ୍ୟା ହ'ତେ ଦୂରୀକୃତ କ'ରେ ଭାଲାଇ
କରେଛେନ ; ପ୍ରଜାରଙ୍ଗନଙ୍କ ରାଜୀର ପ୍ରଧାନ ଧର୍ମ ; ଅତଏବ ତିନି
ଯେନ ଆମାର ନିମିତ୍ତେ ଶୋକ ହୁଅ ପରିତ୍ୟାଗ କରେନ । ଆର
ବ'ଲୋ, ଯେ ସଦିଓ ତିନି ଭାର୍ଯ୍ୟା ବ'ଲେ ଜନ୍ମେର ମତ ଆମାକେ
ପରିତ୍ୟାଗ କରେଛେନ, ଆମି ତୋ ଚିରଦିନେର ତୁ ପଦସେବାର ଦାସୀ,
ଅତଏବ ଯେନ ସେଇ ସାମାନ୍ୟ ଦାସୀ ବ'ଲେ ଏ ହତଭାଗୀକେ କଥନ

ରୂପାବିକାର-ବ୍ୟନ୍ଦକ ।

କଥନ ମନେ କରେନ, ତା ହଲେଇ ଆମି ଫୁତାର୍ଥ ହବୋ । ଆମି ଏହି
ତପୋବନେ ଥେକେ ନିରସ୍ତର ଏହି ତପସ୍ୟା କ'ରୁବୋ, ଯେନ ତିନି
ଦୀର୍ଘଜୀବୀ ହନ, ଆର ଶୁଖେ ଥାକେନ; ଆର ଆମି ସଦିଗ୍ଦ ଏ ଜନ୍ମେଇ
ମତ ପତିସହବାସେ ବକ୍ଷିତ ହଲେମ, ଜନ୍ମାନ୍ତରେ ଯେନ ତାରଇ ଚରଣମେବା
କ'ତ୍ୟେ ପାଇ । ଆର ଆମି ଅବିକ କି ବ'ଲୁବୋ ? (ରୋଦନ ।)

ଶବନିକା ପତନ ।

বীররসের কার্য্যমূর্তি ।

রাগিণী দেবশাধ্যা ।—তাল ঝঁপতাল ।

মনে স্থির করেছিলি চির দিনি স্বথে যাবে ।

জীবন ঘোবন ধন মান রবে সমতাবে ।

এই আশা মনে করে, পাঞ্চালীরে কেশে ধরে,
বলিলি কঠোর স্বরে, উলঙ্গিনী হতে হবে ।

রে দুরাত্মা দুঃশাসন, না মানি গুরুশাসন,
ভীমে করি হত্যান, বনে পাঠালি পাওবে ।

আজি প্রতিফল তার, এখনি দিব বর্বর,
যক্ষ রক্ষ স্বরাস্ত্র, রাখিতে নাইবে ভবে ।

কোথা কর্ণ কোথা দ্রোণ, কোথা রাজা দুর্যোধন,
আজি তোর রক্ত পান, করি রে দেখুক সবে ।

কুরক্ষেত্রের রূপস্থল ।

(ঘোরতর যুদ্ধ করিতে করিতে দুঃশাসন ও
ভীমের প্রবেশ ।)

ভীম । ওরে দুরাত্মা দুঃশাসন, তুই না দ্রৌপদীর কেশাকর্ণ
ক'রেছিলি ? আৱ বস্তু হৱণ কৱতে উদ্যত হ'য়েছিলি ? আৱ
এইবাব তোকে যমালয়ে প্ৰেৱণ কৱি । বহুকালেৱ পৱ তোকে
পেষেছি, পালাবি কোথা ?

ରସାବିକାର-ମୂଳକ ।

ହୁଃଶାସନ । ଆଯ ନରାଧମ, କେ କାକେ ସମାଲୟେ ପ୍ରେରଣ କରେ
ଦେଖା ଯାକ । (ଭୀମେର ପ୍ରତି ଶର ନିକ୍ଷେପ ଓ ଭୀମେର
ପତନ ।)

ଭୀମ । (ଅବିଲମ୍ବେ ଚିତନ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ ହଇଯା ଗାଡ଼ୋଥାନ, ଏବଂ
ସିଂହନାଦ କରତଃ ଗଦା ନିକ୍ଷେପ, ହୁଃଶାସନେର ମୃତ୍ୟୁକେ ଗଦା ପତନ,
ହୁଃଶାସନେର ଭୂମେ ପତନ ଓ ବିଲୁଗ୍ନ) ଦୂରାଚାର, ଏଥନ ତୋର ପ୍ରତି-
କଳ ହ'ଲ । (ଉଚ୍ଛେଷ୍ଵରେ) ଓରେ ହୃଦ୍ୟୋଧନ, ଓରେ କର୍ଣ୍ଣ, ଓରେ
ଅସ୍ଥଥାମା, ଓରେ କୁରୁମେଳାପତି ସକଳ ! ଯେ ହୁଃଶାସନ ପତିପରାୟନୀ
ଦ୍ରୋପଦୀର କେଶାକର୍ଷଣ କ'ରେଛିଲ, ସଭାମଧ୍ୟେ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ କରେ ଉଦ୍ୟତ
ହ'ଯେଛିଲ, ଏହି ଦେଖ୍ ସେ ଭୂତଳେ ନିପତିତ ହ'ଯେ ଆଛେ । ଆମି
ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରେଛିଲାମ ଏର ରକ୍ତପାନ କ'ରୋ, ସେହି ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଏହି
ଦେଖ, ଆମି ପାଲନ କରି । ଏଥନ ତୋଦେର ସଦି ସାଧ୍ୟ ଥାକେ
ଅସେ ଏକେ ରଙ୍ଗା କର । (ହୁଃଶାସନେର ବଙ୍ଗଃଙ୍ଗଲେ ପଦାର୍ପଣ
କରିଯା ବଙ୍ଗଃଙ୍ଗଲ ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ କରତଃ ରକ୍ତପାନ ଓ ନୃତ୍ୟ ।) ଆଃ ! ଏହି
ଶତ୍ରୁ-ଶୋଣିତ ଆମାର ମାତୃ-ଦୁଷ୍ଟ ଅପେକ୍ଷା ଶୁଭାଚୁ ବୋଧ ହ'ଲ ।
(ପୁନର୍ବାର ରକ୍ତପାନ ଓ ନୃତ୍ୟ ।)

ସବନିକା ପତନ ।

বীতৎসরসের কার্য্যমূর্তি ।

রাগিণী পুলিন্দিকা ।—তাল পোন্তা ।

হেন স্থথ লাভ অসন্তব, অন্য তোজনে ।

যে স্থথ পাই বসামাংস-রসাস্বাদনে ।

কুণ্ঠিরে যে সুধা আছে, ক্ষীর সর্ কি তার কাছে,
হৃদয় আনন্দে নাচে, দেখি নয়নে ।

গলিত শবের আণে, কোমল অঙ্গি চর্বণে,
যে সন্তোষ হয় মনে, বিধি তা জানে ।

এই যে স্ব পচা মড়া, আহা কিবা পোকা পড়া
ইহাতে ভাজিয়া বড়া, খাব দুজনে ॥

কুকুক্ষেত্রের নিম্নভ রণস্থল ।

(বিকৃতবেশে রাঙ্কসীর প্রবেশ ।)

রাঙ্কসী । (পরমাঞ্জাদে নৃত্য করতঃ) বা, বা, বা ! বেশ,
বেশ ! খুব যুক্ত হ'য়েগেছে ! এই মে ! ওঃ কত মড়া দেখ ! আঃ !
এমন দিন আর হবেনা ! খুব খাবো, খুব খাবো ! (নৃত্য) তা
আমার স্বামী কুণ্ঠিরপ্রিয় কোথা গেল ? সে যে টাটকা রক্ত
মাংস বড় ডাল বাসে । (উচ্চেস্থরে) ও কুণ্ঠিরপ্রিয় ! কুণ্ঠির-
প্রিয় রে ! আয়, আয়, শীত্র আয়, খেসে আয় ।

ରୁସାବିକାର-ମୂଳକ ।

(ଏକଟା ପଚା ଶବ ଲଈୟା ରାକ୍ଷସେର ପ୍ରବେଶ ।)

ରାକ୍ଷସ । କୈ ରେ, ତୁହି କୈ, ଗିନି କୋଥା ଗେଲି ? ଏହି ନେ,
ତୋର ଜନ୍ୟ ପଚା ମଡା ଏନେଛି । ଥା, ଥା, ଏଟା ଭଗଦତ୍ତେର ମଡା
ହାତୀର ନୌଚେ ପ'ଡେଛିଲ ; ଖୁବ ପଚେଛେ ।

ରାକ୍ଷସୀ । କୈ ଦେ, ଦେ ।

ରାକ୍ଷସ । ତୁହି ପଚାମାଂସ ଏତ ଭାଲ ବାସିମ୍ ?

ରାକ୍ଷସୀ । ତୁହି କେବଳ ଟାଟିକା ଖେରେ ବେଡ଼ାମ, ତୁହି ଏଇ ଆହ
ଆନ୍ଦବି କି । ନା ପ'ଚିଲେ କି ମାଂସ ଭାଲ ମଜେ ? ତା ତୁହି ନା ଥାମ
ଏହି ସକଳ ଟାଟିକା ମାଂସ ଥା, ଆବାର କାଳ ଯୁଦ୍ଧ ହବେ ଖୁବ ଥାବି ।

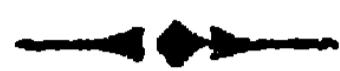
ରାକ୍ଷସ । କାଳ ଆବାର ହବେ ? ତବେତୋ ବେଡ଼େ ମଜା ହ'ରେଛେ ।

(ମୃତ୍ୟୁ)

ସବନିକା ପତନ ।

ত্যানকরসের কার্যমূর্তি !

রাগিণী ককুভা বেলাবেলী ।—তাল একতাল।
হিরণ্যকশিপু লাগি হরি হলেন্ নরহরি ।
একি ভয়ঙ্কর ক্লপ মন্তক গগনোপরি ।
পিঙ্গলবরণ জটা, শত ভানু জিনি ছটা,
যেন সৌদামিনী ঘটা, শোভিতেছে মেঘোপরি ।
অতি বিকট দশন, করিছেন্ সদা ঘর্ষণ,
হতেছে অগ্নি বর্ণ, অকালে প্রলয়কারী ।
কুলাল চক্র সমান, ঘূর্ণিত রক্ত নয়ন,
সতত লোলরসন, সম্মুখে দেখিয়ে অরি ।
কোলে ফেলি দৈত্যবরে, নথে জঠর বিদরে,
চতুর্ভুজে শিরা ধরে, গলে পরেন্ মাল্য করি ॥

হিরণ্যকশিপুর রাজসভা ।

(শ্রীনৃসিংহ মূর্তি, অদূরে হিরণ্যকশিপু ও প্রহ্লাদ
দণ্ডয়মান ।)

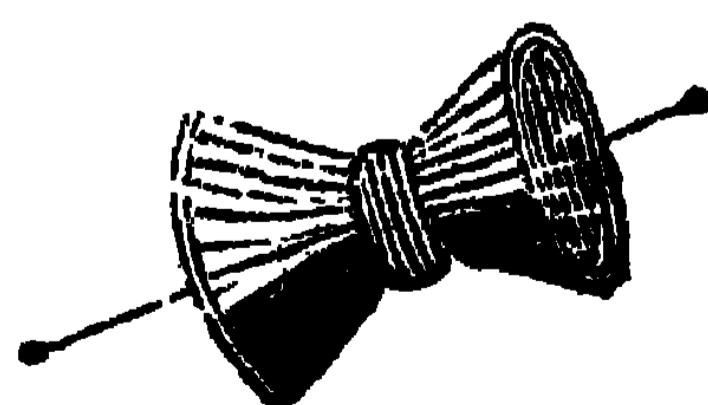
হিরণ্য ! একি, একি, কি সর্বনাশ ! কি অঙ্গুত ব্যাপার !
একি ভীষণ আকৃতি আবিভুত হলো ! কোথা হতে এলো,
কেন এলো ? আমি শ্ফটিকস্তম্ভে থঞ্জাঘাত কর্বামাত্রে একি

ରସାବିକାର-ବୁନ୍ଦକ ।

ଭୟକ୍ଷର ମୂର୍ତ୍ତି ବହିଗ୍ରହ ହଲୋ ? ସ୍ତରେ ମଧ୍ୟେ କିନ୍ଧପେ ଛିଲ ? ଡଃ ! କି କାଳାନ୍ତକ କାଳ ମୂର୍ତ୍ତି ! ପୂର୍ଣ୍ଣବ୍ରଦ୍ଧ ସଚିଦାନନ୍ଦ କି ଏହି ମୂର୍ତ୍ତି ଆମାର ନିମିତ୍ତ ଧାରଣ କରିଲେନ ? ଓଃ ! ମନ୍ତ୍ରକଷ୍ଟ କେଶର ବ୍ରଙ୍ଗକଟାହ ଭେଦ କରେଛେ ସେ ! କୁଳାଲଚକ୍ରେ ନ୍ୟାଯ ଆବତ୍ତ ନୟନ ଅତୀବ ସୂର୍ଯ୍ୟମାନ ! ଆମାର ଶରୀର ଲୋମାକ୍ଷିତ ହ'ଚେ, ଗାତ୍ର ଅଷ୍ପନ୍ଦ ହଚେ, ବାକ୍ୟ ରୁଦ୍ଧ ହ'ଚେ । ଏଥନ କି କରି ? ଏର ପ୍ରତି ଅନ୍ତ୍ର କ୍ଷେପଣ କରେବା କି, ହଞ୍ଚ ହଞ୍ଚ ହେଯେଛେ, ପଲାୟନେରେ କ୍ଷମତା ନାହିଁ । ଏକ ଅଲୋ-କିକ ମୂର୍ତ୍ତି ! ସକଳ ସିଂହେର ଆକୃତି ଓ ନୟ, ନରେରେ ଆକୃତି ନୟ । ଦେଖିବି ଅର୍ଦ୍ଧ ଶରୀର ନରାକୃତି, ଅର୍ଦ୍ଧ ଶରୀର ଭୟକ୍ଷର ସିଂହାକୃତି ! ଡଃ ! କି ଭୌବନ ଗର୍ଜନ ! ମେଦିନୀ କମ୍ପିତ ହ'ଚେ । କି ସର୍ବ ନାଶ ! ଆମାକେ ସଂହାର କରେ ସେ ! କି ହବେ, କେ ଆମାକେ ରକ୍ଷା କରୁବେ ? ଜନ୍ମାବଧି ଭୟେର ମହିତ ଆମାର ପରିଚୟ ଛିଲ ନା, ଏଥନ ଏକ ହଲୋ ? ସେଇ ଭୟେ ଆମାର ଶରୀର ଅଷ୍ପନ୍ଦ ହଲୋ ସେ ! ପଲାୟନ କରେବେ ପାରିଲେମ ନା । କି କରି ? ଏ...ଏ...ଏ ।

(ନୁସିଂହ ଲକ୍ଷ ପ୍ରଦାନେ ତାହାର ଉପରେ ପଡ଼ିଯା ତାହାର ବଧ ସମ୍ପାଦନ ।)

ସବନିକା ପତମ ।

অন্তুরসের কার্য্যমূর্তি !

বাগিণী ভূপালী ।—ভাল চিমা তেলা ।

তোমারি কটাক্ষে নাথ হয় স্থষ্টি স্থিতি লয় ।

পরাঃপর পরমাত্মা তুমি কহে বেদচয় ।

চারি মুখে পদ্মাসন, পঞ্চাননে পঞ্চানন,

করি তব গুণ গান, হয়েন আনন্দময় ।

ছুরাত্মা দেবেন্দ্র ছলে, সতীত্ব রত্ন হরিলে,

গৌতমেরি কোপানলে, হয়েছি পাষাণকায় ।

একবার পদামুজ, পরশে তার্দ মনুজ,

হয়েছে অহে রঘুজ, দেহ পদ পুনরায় ॥

গৌতম মুনির আশ্রম ।

(বিশ্বামিত্রের সহিত র মনস্ত্বগণের প্রবেশ ।)

রাম । ভাই লক্ষণ, দেখেছ, এই বনটীর কি শান্ত প্রকৃতি ।
বোধ হয় এটী কোন মহাত্মার আশ্রম ছিল । দেখচো না
প্রবেশমাত্র মন ওকুল ও আন্তরাত্মা প্রসন্ন হ'ল ।

লক্ষ্ম । হাঁ, আপনি যথার্থ অনুভব করেছেন । কিন্তু মহুষা,
পশুপক্ষ্যাদি কোন প্রাণী দেখতি না কেন ?

রাম । আমারও মনে সেই তর্ক উপস্থিত হচ্ছিল । ভাল
মহর্ষিকে জিজ্ঞাসা করি । (বিশ্বামিত্রের প্রতি) প্রতো, এইটী
কি কাকুর আশ্রম ছিল ?

ରୂପବିକାର-ମୂଳକ ।

ବିଶ୍ୱା । ହଁ ରାଜକୁମାର, ଏଟି ଗୌତମ ମୁନିର ପୂର୍ବାପ୍ରମ ।

ରାମ । ଓଃ ! ମେହି ଗୌତମ ମୁନିର ? ତା ଏକ୍ଷଣେ ସର୍ବପ୍ରାଣି-
ବର୍ଜିତ କେନ ? କୀଟ ପତଙ୍ଗ ପ୍ରଭୃତିର ଏହାନେ ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ ନା, ଏକି
ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ !

ବିଶ୍ୱା । ତାର କାରଣ ଆଛେ, ଏକ୍ଷଣେଇ ଜାନ୍ତେ ପାରିବେ, ତୁମି
ଏଦିକେ ଏସ ଦେଖି ।

ରାମ । ସେ ଆଜ୍ଞା । (ଆଦିଷ୍ଟ ହାନେ ଏକ ପ୍ରସ୍ତରେ ପଦାର୍ପଣ
ଓ ତଥା ହିତେ ଅହଲ୍ୟାର ଅର୍ଦ୍ଧ ଉଥାନ ।)

ରାମ । (ସଚକିତେ) ଏକ, ଏକ, ଏକ ଅନ୍ତୁ ବ୍ୟାପାର ।

ଲକ୍ଷ୍ମୀ । କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ! ଏମନ ବିଚିତ୍ର ବ୍ୟାପାର ତ କଥନ ଦେଖା
ଦୀର୍ଘ ନାହିଁ ।

ରାମ । ଇନି ଦେବୀ କି ମାନସୀ କିଛୁଇ ବୋକା ଯାଚେ ନା ।
ଫେରେ, ଆପଣି ସର୍ବଜ୍ଞ, ଆମାଦେର ଅନୁଗ୍ରହ କ'ରେ ବଲୁନ, ଇନି କେ ?

ବିଶ୍ୱା । ଇନି ଅହଲ୍ୟା ଦେବୀ, ମହାତ୍ମା ଗୌତମେର ପତ୍ନୀ, ପତିର
ଅଭିସମ୍ପାତେ ଶାପଗ୍ରହ ହ'ରେ ପାବାଣ ହ'ଯେଛିଲେନ, ଏଥିନ ତୋମାର
ପଦମ୍ପାରେ ପୂର୍ବଦେହ ପ୍ରାପ୍ତ ହଲେନ ।

ରାମ । ହଁ ହଁ ! ଏହି ପୂର୍ବବ୍ରତାଙ୍କ ଆପଣାର ନିକଟେଇ ଉଲ୍ଲେ-
ଛିଲାମ ବଟେ । ଆହା ! ଠିନି ନିତାଙ୍କ ସାଧସୀ ଓ ଶୁଚରିଆ, ନିରପ-
ରାଧେ ଦେଖିତ ହ୍ୟେଛିଲେନ ।

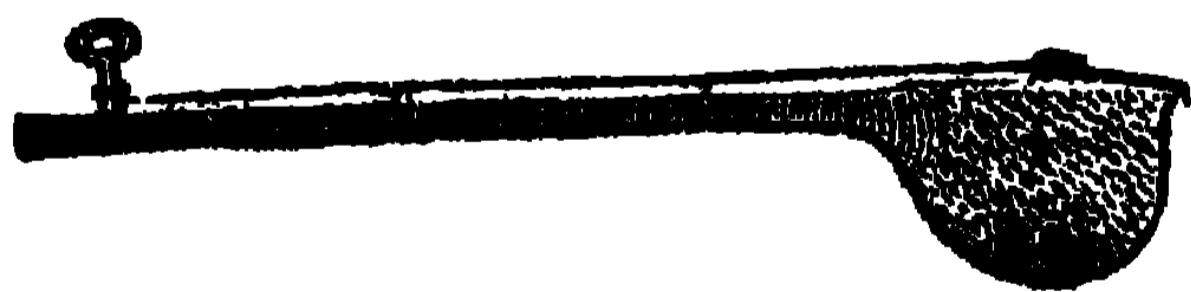
ଲକ୍ଷ୍ମୀ । ଏ ଅଲୋକିକ ବ୍ୟାପାର ଦର୍ଶନେ ଆମି ପ୍ରଥମେ ଆସିତ
ହ'ଯେଛିଲାମ, କିନ୍ତୁ ମହର୍ଷିର ନିକଟ ସବିଶେଷ ଜ୍ଞାତ ହ'ଯେ ଏଥିନ
ଉଦ୍ବେଗଶୂନ୍ୟ ହଲେମ । ଯାହୋକ ମହର୍ଷିର ପ୍ରସାଦେହ ଅଦ୍ୟ ଏହି ଅତୀବ
ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ସଟନା ଆମାଦେର ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହ'ଲ ।

বসাবিকার-বৃন্দক ।

ঝাম । মহর্ষি আমাদিগকে বনে এনে কতই আশৰ্য্য দেখা-
লেন ।

বিশ্বা । ঝাম, এ সকল তোমাৱই তো কাৰ্য্য । তুমি পূৰ্ণত্বক,
তোমাৱ কাৰ্য্য আশৰ্য্য নয় কোনুটী ? নিৱলম্বনে গগনে
গ্ৰহগণ দিবানিশি পৱিত্ৰমণ কচে, একি আশৰ্য্য নয় ? এই
নিৰ্মল আকাশ, পৱনক্ষণেই ঘোচ্ছন্ন হ'য়ে অনবৱত বাৰিধাৰা
বৰ্ষণ ক'চে, একি আশৰ্য্য নয় ? কুঁড় বীজে বৃহৎ বটবৃক্ষেৱ
উৎপত্তি, জীৱেৱ শৱীৱ মধ্যে অঙ্গপ্রত্যঙ্গবিশিষ্ট জীৱেৱ উৎপত্তি,
কোনুটী আশৰ্য্য নয় ?

শব্দিকা পতন ।

হাস্যরসের কার্যমূর্তি ।

রাগিনী ঝিখিটী খান্দাজ ।—তাল খেম্টা ।

ছি ছি কি পোড়া কপাল কথা শুনি মরি লাজে ।
কেমনে প্রবৃত্তি হলো বল দেখি রে এমন কাজে ?
ভাগ্নে বৈ মন্দোদরী, কি করে তার করে ধরি,
প্রিয়া সন্তানণ করি, রাখ্বি রে হৃদয়ের মাঝে ?
তাই বুঝি মনের ঝথে, হাসি ধরে না রে মুখে,
এমন নাথি মার্বো বুকে,
ভাঙ্গবে তোর বুকের কলিজে ।
একথা রট্টলে পরে, মাৰ্বে ঝাটা ঘরে পরে,
মুখ দেখাবি কেমন করে,
ভদ্রলোকের সমাজে ॥

শঙ্কারাজধানীর একদেশ, কালনেমির কুটীরের বহির্ভাগ ।

(কালনেমি উপবিষ্ট ।)

কাল । (আহ্লাদে স্বগত) “পুরুষের দশ দশা, চালে কুমড়,
মাচার শসা ।” এত সামান্য পুরুষের ; আমাৰ এগাৰ দশা,
একাদশ বৃহস্পতি । আৱ বৃহস্পতি বা আমাৰ কাছে কোথায়
লাগেন ; তিনি দেবতা, দেবগুরু হ'য়েও চিৱটাকাল পৰ্ণকুটীৱে
আছেন । শৰ্মা তো তা নন ; এই আজ পৰ্ণকুটীৱে, গ্রাত

ରମାବିକ୍ରାର-ବନ୍ଦକ ।

ପୋହାଲେଇ ସ୍ଵର୍ଗନ୍ଦିର, ରତ୍ନସିଂହାସନ, ସମୁଖେ ବନ୍ଦୀଗଣେର ଶ୍ଵରପାଠ,
ଶୁରାଙ୍ଗନାଦେର ଗଞ୍ଜାଜଳ ଚାମର ବ୍ୟଜନ । ଛଃ ! ବ'ସେ ବ'ସେ କେବଳ
ଆଜ୍ଞା କ'ରିବେ ; ଆମାର ଶ୍ରୀମୁଖେର ଆଜ୍ଞା ପ୍ରତୀକ୍ଷାର ଶୁରାମୁର,
ଯକ୍ଷ, କିନ୍ଧର, ରାକ୍ଷସ ମକଳ କୃତାଞ୍ଜଳିପୁଟେ ସମୁଖେ ଦେଖାଯ-
ମାନ ଥାକ୍ରବେ । ଥାକ୍ରବେ କି ? ଆଜେ ବ'ଲ୍ଲେଇ ହୟ । (ଉଚ୍ଚ-
ହୀମା) କି ଆନନ୍ଦେର ଦିନ ଏମେ ଉପହିତ ହ'ଲ ! ଏ ଆନନ୍ଦ
ତ ଆମାର ଶରୀରେ ଧରେ ନା । ପେଟେର ଭିତର ବୁକ୍ ବୁକ୍
କ'ଚେ । (ହୀମା) ଲକ୍ଷ୍ମୀ ରାଜ୍ୟେ ଅର୍ଦ୍ଧକ ଅଂଶ ! ସାମାନ୍ୟ କଥା
ନୟ । (ହୀମା) କିନ୍ତୁ ଠିକତୁଳା ଅଂଶ କ'ତ୍ୟ ହବେ । (ଭୂମେ ଅକ୍ଷିତ
କରିଯା) ଏହି ଯେଣ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ; ଏର ଏହି ଦିକ ଆମାର, ଏହି ଦିକ ରାବ-
ଗେର ; ଠିକ ଅର୍ଦ୍ଧକ ଅଂଶ ଦଢ଼ି ଫେଲେ ମେପେ ନେବୋ ; ଏକ ଚୁଲ
ଏଦିକ ଓଦିକ ହ'ତେ ଦେବ ନା । ରାବଣ ଯେ ପାଇଁ ଧରେ ମିନତି
କ'ରେ ବଲ୍ବେନ, ମାମା, ଆମାକେ ଏଇଟୁକୁ ବେଶୀ ଦେଓ, ଏଇଟୁକୁ ବେଶୀ
ଦେଓ, ଏଇଟୀ ଛେଡ଼େ ଦେଓ, ଏଇଟୀ ଛେଡ଼େ ଦେଓ, ତା ଆମି କଥନଇ
ଶୁଣିବୋ ନା । ଆର ତୁଳ୍ୟାଂଶ ଯଦି ହ'ଲ, ତବେ ରାବଣଙ୍କ ଯେମନ
ଆମିଓ ତେମନ । ସେ ଆର କିମେ ଆମା ହ'ତେ ବଡ଼ ? ଯଦି ବଲ
ଆମାର ଏକଟୀ ମୁଖ, ତାର ଦଶଟା, ତା ହ'ଲଇ ବା ; ପେଟ ଆମାରଙ୍କ
ଏକଟା, ତାରୋ ଏକଟା, ସେ ବେଟା ଦଶ ମୁଖେ ଯା ଥାବେ, ଆମି ଏକ
ମୁଖେ ତା ଥାବୋ । (ଚକିତ ଭାବେ) ହୋ—ହୋ—ହୋ—ହୋ—ହୋ !
ରାଜୀର ମତ ସିଂହାସନେ ବୀର୍ତ୍ତା ଅଭ୍ୟାସ କ'ତ୍ୟ ହବେ । ତା ନା
ହ'ଲେ ପ୍ରଜାଗଣ ସମ୍ମାନ କରିବେ କେନ ? ତାର କରିବେ କେନ ? (ସମ୍ମା-
ର୍ଜନୀ ହଞ୍ଚେ ଲଈବା ଶୁନ୍ୟ ଉପବେଶନ) ନା—ନା—ହଲୋ ନା
(ଭାବାନ୍ତରେ ଉପବେଶନ) ହଁ ! ଏହି ଠିକ ହରେବେ ! ଦେଖେ,

ରୂପାବିକାର-ହୃଦ୍ଦକ ।

ହାତେ ରାଜଦଶ ନା ଥାକୁଲେ ଶୋଭା ହୟ ନା । (ମଚକିତେ)
ଉ—ହ—ହ—ହ ! ଶିଂହାସନେ ବ'ସେ କୋମରଟାଇ ବଡ଼ ବେଦନା
ହ'ଲ ; ଏକଟୁ ରାଜାର ମତ ପାଇଚାରି କରି । (ମଗରେ ଇତଞ୍ଚତଃ
ଭରଣ) ମୟୁଥେ ରକ୍ଷକଗଣ, ପଞ୍ଚାତେ ରକ୍ଷକଗଣ ; କାର ସାଧ୍ୟ
ନିକଟେ ଆସେ ; ଲକ୍ଷେଷ୍ଟର ଚଲେଛେନ (ହାସ୍ୟ) । ଗିନ୍ଧୀ ଏଥନେ
ଏ ସମ୍ବାଦ ଶୋନେନ ନାହିଁ, ଶୁଣ୍ଟିଲେ କି କରିବେନ ବଳା ଯାଇ ନା ।
ମାଗୀ ପାଛେ ଫେଟେ ମରେ, ଆମାର ଏହି ଭାବନାଟା ହଚ୍ଛେ । ନା, ତା
ମରିବେ ନା ; ଆମାର ଶରୀରେ ଏତ ଦୈର୍ଘ୍ୟ ଗାନ୍ଧୀର୍ୟ, ସେ ଆମାର ଗିନ୍ଧୀ
କି ନା । କୋଥାଯି ବୁଝି ଗେଛେ, 'ଏସେ ଶୁଣିବେ ଏଥନ । ଶୁଣିବେ କି ;
ଏକେବାରେ ରାଜମହିଷୀ ହ'ଯେ ବାମଭାଗେ ବସିବେ । ଯା ହୋକ ଛୋଟ
ଲୋକେର ମେଯେ ବଟେ, କିନ୍ତୁ କପାଳଟା ବଡ଼ । ବଡ଼ ନା ହ'ଲେଇ ବା
ଆମାର ହାତେ ପ'ଡ଼ିବେ କେନ । ସେ ଯା ହୋକ ବ'ସେ ବ'ସେ ତତକ୍ଷଣ
କି କରି, ଏହି କୁଶୋଙ୍ଗଲୋ ଏଥାନେ ଆଛେ, ଏକଗାଢା ଦଢ଼ି
ପାକିଯେ ରାଥି ; କେନନା ସକାଳେଇ ପ୍ରୟୋଜନ ହବେ ; ରାବଣ ବ'ଳିବେ
ଦଢ଼ି କି, କି ଦେ ଲକ୍ଷା ଭାଗ କ'ରିବୋ, ଅମନି ଦଢ଼ିଗାଛଟା କେଲେ
ଦେବ ; ମେହି ଭାଲ । (କୁଶା ଲହିଯା ରଜ୍ଜୁ ପ୍ରସ୍ତରକରଣ ଓ ଆନନ୍ଦେ
ନାକୌଶୁରେ ଗାନ ।)

(କାଳନେମିର ଶ୍ରୀର ପ୍ରବେଶ ।)

ଶ୍ରୀ । ବଲି କି ହ'ଚେ ବ'ସେ ?

କାଳ (ସ୍ଵଗତ) ଉହଁ ! ହୁ ଏକ କଥାଯି କି ରାଜା ରାଜୁଡ଼ାରୀ
ଉତ୍ତର ଦେଇ ?

ଶ୍ରୀ । ମରଣ ! ମୁଖେ ବାକ୍ୟ ନାହିଁ, କାଣେର ମାଥା ଖେରେଛ ନାକି ?

ରୂପାବିକାର-ମୁଦ୍ରକ ।

କାଳ । (ପୁନର୍ବାର ଗାନ ।)

ଶ୍ରୀ । ଏହି ଦେଖ ; ମିନ୍ଦେର ରକମ ଦେଖ ; ଆମାର ହାତେ
ପିତଲେର ଥାଡୁ ଘୁଚ୍ଲୋ ନା, ଓଁର ଆମୋଦ ହ'ଚେ ଦେଖ । ପୋଡ଼ାର
ମୁଖ ଆର କି ।

କାଳ । ଓରେ ଘୁଚ୍ବେ ରେ, ଘୁଚ୍ବେ । ଘୁଚ୍ବେ କି ? ଘୁଚେଛେ ।
ଓ ଥାଡୁ ତୁହି ଭାଙ୍ଗ । କି କ'ଚି ଦେଖୁଛିସ ?

ଶ୍ରୀ । ଦଢ଼ି ହ'ଚେ ଏହି ସେ, ଗଲାୟ ଦେବେ ନା କି ? ତା କୁଣ୍ଡୋର
କେବ ? ପାଟେର ଦଢ଼ି ଏକଗାଛା ଶକ୍ତ କ'ରେ ପାକାଓ ନା ।

କାଳ । ଓରେ ମାଗୀ, ତବେ ଶୁନ୍ବି, ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଶକ୍ତିଶୈଳେ ପ'ଡ଼େଛେ,
ହନୂମାନ ଗନ୍ଧମାଦନ ପର୍ବତେ ଉଷ୍ଣ ଆନ୍ତେ ଯାଚେ, ଏହି ରାତ୍ରେର
ମଧ୍ୟେ ଉଷ୍ଣ ଏନେ ଦିତେ ପାରିଲେ ଆବାର ବୀଚବେ । ତାଇ ରାବଣ
ଆମାର ହାତେ ପାଯି ଧ'ରେ ବ'ଲ୍ଲେ, ମାମା, ସଦି କୋନ ମାଯା କ'ରେ
ଆଜକେ ରାତ୍ରିତେ ହନୂମାନକେ ଭୁଲିଯେ ରାଖ୍ତେ ପାର, ତା ହଲେଇ
ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମ'ରୁବେ, ଲକ୍ଷ୍ମଣେର ଶୋକେ ରାମଓ ମ'ରୁବେ, ସୀତା ଆମି ପାବ ।
ଏ ସଦି ହୟ, ଲକ୍ଷାରାଜ୍ୟ ଅର୍କେବ ତୋମାର, ଅର୍କେକ ଆମାର । ତା
ଆମି ଯେକୁପ ମାଯା ବିନ୍ଦାର କ'ରେ ରେଖେଛି, ହନୂମାନକେ ତୋ
ଭୁଲ୍ଲେ ରେଖେଛି ବ'ଲିଲେଇ ହୟ ; ସେ ଆର ଗନ୍ଧମାଦନ ପର୍ବତେ ଘେତେ
ପାରବେ ? ହାୟ ହାୟ ! ତା ଅର୍କେକ ଲକ୍ଷା ଭାଗ କ'ରୁତେ ହବେ,
ତାଇ ଦଢ଼ି ପାକାଚି । କାଳ ଭାଗ କ'ରେ ନେ ରାଜା ହବୋ
ଆର କି ।

ଶ୍ରୀ । (ଆହ୍ଲାଦେ) ତବେ ଆମି ରାଜମହିଷୀ ହବୋ ।

କାଳ । (ପରମ ଆହ୍ଲାଦେ) ହବି କି ? ହେବେଛିସ ! (ଅତୀବ
ଆନନ୍ଦେ ଉଭୟେର ମୃତ୍ୟ ।)

ରସାୟନିକାର-ବ୍ୟକ୍ତି ।

ଶ୍ରୀ । ହାରେ ତୁହି ତୋ ରାଜା ହଲି, ଆମି ଓ ରାଣୀ ହଲେମ, ତା ଆମାର ଅଲକ୍ଷାରେ କି ?

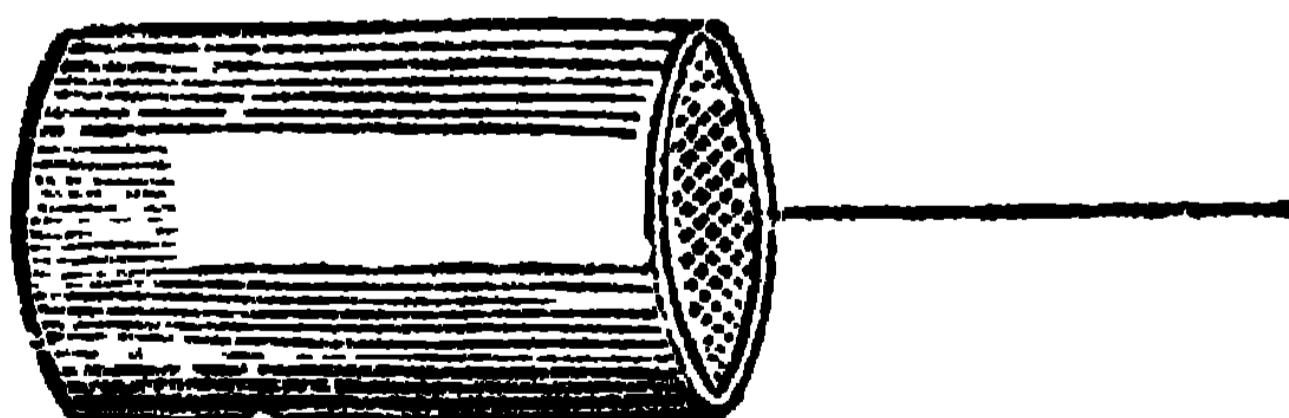
କାଳ । ତାଓ ରାବଣ ବ'ଲେ ଗେଛେ, ବଲେଛେ ମାମୀର ଗାରେ ଯତ ଧରେ ତା ଆର ବାକି ଥାକୁବେ ନା ।

ଶ୍ରୀ । ବଲିସ କିଃ ! ମତିୟ ! (ହାସ୍ତ କରିଯା) ତବେ ଆମି ପିତଳ କୀସାର ଗୟନା ଗୁଲୋ ଖୁଲେ ଫେଲି । (ତେବେବଣ) ତା ମନ୍ଦୋଦରୀର ଗାରେ ସେ ସକଳ ଗୟନା ଆଛେ ତାରଙ୍ଗ ତୋ ଅର୍ହେକ ପାବ ।

କାଳ । ଦୂର ହାବି ! ରାବଣ ଯଦି ସୀତା ପାଇଁ, ତା ହଲେ ମନ୍ଦୋଦରୀ ଉଛଇ ଆମି ପାଞ୍ଚି ଯେ ।

ଶ୍ରୀ । (ମନ୍ତ୍ରୋଧେ) କି ବ'ନ୍ତି ? ଡେକ୍ରା ବୁଡୋ ! ଭାଗ୍ନେ ବୌର ହାତ ଧରିବି ? ମରଣ ! ମନ୍ଦୋଦରୀତେ ଆବାର ଚୋକ ପଡ଼େଛେ ? (ସମ୍ମାର୍ଜନୀ ଗ୍ରହଣ ଏବଂ ତତ୍ତ୍ଵାରା ତାଡ଼ନ ।)

ସବ୍ରମିକା ପତନ ।

ନନ୍ଦନବନେର ନାଟ୍ୟଭୂମି ।

(ଚିତ୍ରମେନେର ପ୍ରବେଶ ଓ ସମ୍ମିତ ।)

ରାଗିଣୀ ଶୌରାଟୀ ।—ତାଳ କାଞ୍ଚାଲୀ ।

ତୁଷିତେ ଶଚୀନ୍ଦ୍ର ମନ କରିଲାମ ଯେ ଆକିଞ୍ଚନ ।

ସଫଳ ହଲୋ ନା ହଲୋ, ଜାନେନ୍ ସହସ୍ରଲୋଚନ ।

ଦେବେନ୍ଦ୍ର-ହଦି-ରଙ୍ଜନ, ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ ଦେବୀର ମନ,
ନବୀନ ନାଟ୍ୟ ଦର୍ଶନ, ଅଭିଲାଷୀ ଅନୁକ୍ରଣ ।

ତାଇ ନାରଦ ଆଦେଶେ, ଦେବ-ଦମ୍ପତୀ-ସକାଶେ,
ପ୍ରକାଶିଲାମ୍ବ ଅଟ୍ଟ ରମେ, ବୁନ୍ଦକ ଅନୁକରଣ ।

ଅଭିନୟ କିନ୍ମା ଗାନେ, ଦୋଷ ଯଦି କୋନ ଥାନେ,
ଥାକେ ତବେ ନିଜ ଗୁଣେ, କ୍ଷମିବେନ ପାକଶାସନ ॥

ସମ୍ମାନିକା ପତନ ।

ସମାପ୍ତ ।

